

Το τουρκικό οχυρό Ρούμελι Χισάρ ήταν έτοιμο στα τέλη Αυγούστου του 1452. Ως και ανθενωτικοί Βυζαντινοί είχαν δουλέψει για να χτιστεί. Ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Παλαιολόγος παρακολουθούσε το χτίσιμο ανήμπορος να επέμβει. Μόνη λύση του έμενε να δεχτεί να επικυρώσει την ένωση των Εκκλησιών που είχε αποφασιστεί στη σύνοδο της Φεράρας, το 1439, ελπίζοντας σε βοήθεια από τη Δύση. Στις 12 Δεκεμβρίου του 1452, στην Αγιά Σοφιά, έγινε η πανηγυρική τελετή με τους ανθενωτικούς να φανατίζουν τα πλήθη και να διαδηλώνουν κατά του αυτοκράτορα. Τέλη του μήνα, ο Κωνσταντίνος κήρυξε την πρωτεύουσά του σε κίνδυνο. Ήταν η σειρά του πάπα Νικόλαου Ε' να κάνει κάτι. Απεσταλμένοι του διέτρεξαν την Ευρώπη:

«Πάτε στην Κωνσταντινούπολη να πολεμήσετε, αν χρειαστεί».

Ελάχιστοι ανταποκρίθηκαν: Τέσσερα βενετσιάνικα πλοία έφτασαν από την Κρήτη. Μερικά από την Ιταλία. Δυο γενοβέζικα από τη Χίο. Συνολικά, μαζεύτηκαν 3.000 ξένοι και 5.000 Έλληνες, κυρίως από την Πελοπόννησο. Μαζί με τους 2.000 της αυτοκρατορικής φρουράς, έφταναν τους 10.000 πολεμιστές. Ελάχιστοι για ν' αντιμετωπίσουν τους Τούρκους, που κατέφθαναν κατά κύματα και στρατοπέδευαν έξω από τα τείχη. Κι άντε να βάλεις Βενετσιάνο να πολεμά στο πλάι Γενοβέζου με τους Έλληνες ανθενωτικούς να σαμποτάρουν και τους μεν και τους δε. Και να διαδίδουν προφητείες ότι τάχα είναι πεπρωμένο να μπουν οι Τούρκοι στην Πόλη, να καταλάβουν τη μισή, οπότε Άγγελος Κυρίου θα κατέβει απ' τους ουρανοί, θα καθαιρέσει τον Παλαιολόγο, θα ορίσει άλλον αυτοκράτορα και θα διώξει τους εισβολείς. Τριακόσια μοναστήρια μέσα στην Πόλη με 10.000 μοναχούς είχαν μεταβληθεί σε δραστήρια πέμπτη φάλαγγα.

Ήταν 2 Απριλίου του 1453, όταν ο Μωάμεθ Β' ολοκλήρωσε την πολιορκία της βυζαντινής πρωτεύουσας. Αυτή τη στιγμή διάλεξε ο μοναχός Πέτρος για να περάσει στις τουρκικές γραμμές μαζί με άλλους τριακόσιους. Πάνω στα τείχη έπεφταν βροχή οι σαΐτες που μετέφεραν προκηρύξεις με συνθήματα κατά των ενωτικών και εκκλήσεις στους υπερασπιστές να παραδοθούν. Ένα τρομακτικό σαμποτάζ μέσα στην Πόλη ανατίναξε τον Ιππόδρομο σκοτώνοντας πολλούς. Το τουρκικό πυροβολικό χαλούσε τα τείχη με τις βολές του. Οι χρονικογράφοι ανεβάζουν τον στρατό του Μωάμεθ από 80.000 οι πιο συντηρητικοί ως μισό εκατομμύριο οι πιο μεγαλόστομοι. Η αλήθεια πρέπει να βρίσκεται κάπου ανάμεσα στους εκατό με 250.000. Αριθμός τεράστιος για να αντιμετωπιστεί από μόλις 10.000 ετερόκλητους υπερασπιστές. Στις 29 Μαΐου του 1453, μέρα που οι Τούρκοι πήραν την Πόλη, η ευχή των ανθενωτικών «καλύτερα οθωμανικό σαρίκι παρά η παπική τιάρα» έγινε πράξη.

Είχε προηγηθεί το σχίσμα που έβαλε την αυτοκρατορία στο στόχαστρο του κάθε πάπα. Οι έκδηλα πολιτικές επιδιώξεις της Ρώμης και η προσπάθειά της να επιβληθεί στην Ανατολή, καθώς και η εισαγωγή καινοτομιών σε θεολογικά θέματα όπως το filioque («και εκ του υιού») στο Σύμβολο της Πίστεως, έκαναν τον πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Φώτιο να αντιδράσει. Με την αμέριστη συμπαράσταση του αυτοκράτορα Μιχαήλ, «υπερασπίστηκε την αυτονομία του πατριαρχείου της Κωνσταντινούπολης και τα ύψιστα συμφέροντα της Βυζαντινής αυτοκρατορίας» στην περιοχή. Η Οικουμενική Σύνοδος που συγκροτήθηκε στην Κωνσταντινούπολη (867), αναθεμάτισε τον πάπα, απέρριψε ως αιρετικό το filioque και καταδίκασε ως αντικανονικές τις προσπάθειες της Ρώμης να διεισδύσει σε περιοχές επιρροής της Κωνσταντινούπολης. Οι σχέσεις Ορθοδόξων και Καθολικών έφτασαν σε ρήξη. Ο πατριάρχης Μιχαήλ Κηρουάριος την επισημοποίησε το 1054 διαγράφοντας το όνομα του πάπα από τα εκκλησιαστικά δίπτυχα.

Η έχθρα ανάμεσα στους Βυζαντινούς και τους Λατίνους θεμελιώθηκε ουσιαστικά στα τέλη του αιώνα: Οι εισβολές των Νορμανδών στην Ιταλία και την Ελλάδα ήταν το έναυσμα. Ήρθαν μετά τα εμπορικά προνόμια που το Βυζάντιο παραχωρούσε αφειδώς στους Βενετσιάνους και Γενουάτες εμπόρους της Κωνσταντινούπολης σε βάρος των εκεί Ελλήνων. Κι όσο η Βυζαντινή αυτοκρατορία κατέρρεε οικονομικά, τόσο πιο έντονη γινόταν η πίεση του παπισμού που κάποια στιγμή βρήκε συμμάχους τους ίδιους τους φεουδάρχες της Δύσης. Για καθόλου θρησκευτικούς λόγους: Για να μην αποδυναμώνεται το φέουδο, το κληρονομούσε πάντα ο πρωτότοκος. Οι λοιποί γιοι έμεναν άκληροι και άεργοι και συνήθως ακολουθούσαν εκκλησιαστική σταδιοδρομία. Κάποια στιγμή, όμως, επήλθε κορεσμός που συνέπεσε με πληθυσμιακή έκρηξη στη Δύση. Τα εδάφη της Βυζαντινής αυτοκρατορίας έγιναν η λύση στο πρόβλημα. Κυρίως, επειδή βρίσκονταν στη διαδρομή για τους Αγίους Τόπους που «έπρεπε να απελευθερωθούν».

Η ιδέα ανήκει στον Νορμανδό Πέτρο τον Ερημίτη. Είδε, είπε, στον ύπνο του τον Ιησού που τον καλούσε να πάει να ελευθερώσει την Ιερουσαλήμ από τους απίστους. Πλήθη κορόιδων έτρεχαν να τον ακούσουν. Ο πάπας Ουρβανός άρπαξε την ευκαιρία. Σε συνεννόηση με κάποιους Ευρωπαίους ηγεμόνες, έστησε την Α' Σταυροφορία. Στα 1096, η διεθνής των πλιατσικολόγων συγκεντρώθηκε στην Κωνσταντινούπολη έχοντας αφανίσει ό,τι βρέθηκε στον δρόμο τους και μπορούσε να λεηλατηθεί. Οι σταυροφόροι συνέχισαν τις αρπαγές ώσπου ο αυτοκράτορας Αλέξιος Α' Κομνηνός τους υποχρέωσε να του αδειάσουν τη γωνιά. Η Β' Σταυροφορία (1149) πέρασε περίπου ανώδυνα για τους Βυζαντινούς κι έληξε άδοξα για τους Λατίνους.

Στα τέλη του αιώνα, η Βυζαντινή αυτοκρατορία πήγαινε από το κακό στο χειρότερο. Ο αυτοκράτορας Μανουήλ Α' Κομνηνός πέθανε στα 1180 αφήνοντας στον θρόνο τον 11χρονο

γιο του Αλέξιο Β' Κομνηνό, που επιτροπευόταν από τη μητέρα του Μαρία της Αντιοχείας. Ο μικρός αρραβωνιάστηκε την 8χρονη Αγνή Φράγκα, κόρη του βασιλιά της Γαλλίας Λουδοβίκου Ζ'. Στον ορίζοντα φάνηκε ο θείος του Αλέξιου, Ανδρόνικος, ένας ωραίος, έκφυλος και πανούργος ιππότης, που φυλάκισε και σκότωσε τη Μαρία κι αναγόρευσε τον εαυτό του (1183) συναυτοκράτορα του μικρού. Στα 1184, σκότωσε και τον Αλέξιο, έμεινε μόνος αυτοκράτορας και παντρεύτηκε την πια 11χρονη Αγνή.

Οι επαρχίες επαναστάτησαν κι ο Ανδρόνικος, για να τα βγάλει πέρα, ζήτησε βοήθεια από τον Νορμανδό ηγεμόνα της Σικελίας, Γουλιέλμο Β' τον Αγαθό. Αυτός έσπευσε και πολιορκήσε τη Θεσσαλονίκη, την κυρίευσε, έσφαξε 7.000 κατοίκους και τη λεηλάτησε, ενώ ο στόλος του κατελάμβανε τα νησιά του Αιγαίου, το ένα μετά το άλλο. Στρατός και στόλος του Γουλιέλμου κινήθηκαν στη συνέχεια κατά της Κωνσταντινούπολης, όπου ο λαός ξεσηκώθηκε, όρμησε στο παλάτι και λιντσάρισε τον Ανδρόνικο.

Ο στρατηγός Αλέξιος Βρανάς κατάφερε να νικήσει τους Νορμανδούς στον Στρυμόνα. Στον θρόνο ανέβηκε ο Ισαάκιος Άγγελος (1185), που ανακατέλαβε τη Θεσσαλονίκη και κατάφερε να γλιτώσει την πρωτεύουσά του από το πλιάτσικο των στρατευμάτων της Γ' Σταυροφορίας (1190), αναλαμβάνοντας να τα περάσει δωρεάν στην Ασία και να τα προμηθεύσει με φτηνά τρόφιμα. Μετά, το έριξε στην πολυτελή ζωή. Όταν άδειασαν τα ταμεία, δε δίστασε να κόψει κίβδηλο νόμισμα και να αφαιρέσει το χρυσό και το ασήμι από τα αφιερώματα των ναών. Ξέσπασαν εξεγέρσεις. Σε μια από αυτές, ο αδερφός του, Αλέξιος Γ' Άγγελος, τον συνέλαβε, τον τύφλωσε κι έκανε τον εαυτό του αυτοκράτορα (1195).

Ξεκίνησε κι αυτός με σπατάλες αλλά χρήμα δεν υπήρχε. Προχώρησε στην άγρια φορολογία του λαού. Ήταν τέτοια η ανικανότητά του, που οι διάφορες επαρχίες άρχισαν να ανεξαρτητοποιούνται δημιουργώντας ξεχωριστά κράτη. Στα 1202, άρχισε η 4η Σταυροφορία, με αρχηγό τον κόμη της Φλάνδρας, Βαλδουίνο. Θα πήγαιναν να ελευθερώσουν τους Άγιους Τόπους αλλά ξέμειναν στη Ζάρα της Δαλματίας, όπου πλιατσικολογούσαν. Εκεί τους βρήκε ο Αλέξιος Δ' Άγγελος, που τον έστειλε ο πατέρας του (ο τυφλός Ισαάκιος) να ζητήσει βοήθεια. Πλησίασε τον Βαλδουίνο και τον έπεισε ότι το χρήμα βρισκόταν στην Πόλη κι όχι στη Ζάρα. Του έταξε 200.000 ασημένια μάρκα, αν τον βοηθούσε. Ο Βαλδουίνος πήρε τους σταυροφόρους του και πήγε στην Κωνσταντινούπολη, την οποία και πολιορκήσε (Ιούλιος 1203).

Ο Αλέξιος Γ' πήρε ό,τι υπήρχε στο ταμείο του κράτους και το έσκασε, αφήνοντας πίσω ακόμα και την κόρη του, Ευδοκία. Ο τυφλός Ισαάκιος ξανάγινε αυτοκράτορας, με τον γιο του Αλέξιο Δ' συναυτοκράτορα. Είχε φτάσει η ώρα της πληρωμής αλλά τα 200.000 ασημένια μάρκα δεν υπήρχαν. Ο Βαλδουίνος άρχισε ν' ανυπομονεί, ο Ισαάκιος πέθανε κι ο Αλέξιος Δ'

σκέφτηκε τη φορολογία. Δεν πρόλαβε. Μια συνωμοσία οργανώθηκε, ο αυτοκράτορας πιάστηκε και στραγγαλίστηκε από τον Μούρτζουφλο, που, τον Φεβρουάριο του 1204, έγινε αυτοκράτορας με το όνομα Αλέξιος Ε΄. Αρχισε να επισκευάζει τα τείχη και να μαζεύει στρατό.

Ο Βαλδουίνος τον πήρε είδηση και πολιορκήσε την Πόλη, στις 9 Απριλίου. Στις 12 Απριλίου του 1204, οι σταυροφόροι πήραν την Πόλη κι έκαναν τον Βαλδουίνο αυτοκράτορα. Δεν χάρηκε τον θρόνο. Εκστράτευσε κατά των Βουλγάρων, νικήθηκε, αιχμαλωτίστηκε και θανατώθηκε, το 1205.

Στα 1214, δέκα χρόνια μετά την κατάληψη της Κωνσταντινούπολη, σχεδόν κανένας από τους βασιικούς αρχηγούς των σταυροφόρων δε ζούσε πια. Η ανάμεσά τους διανομή των εδαφών, όμως, είχε κάνει να αναφανούν πάνω από δέκα «κράτη». Οι εκεί κάτοικοι, μαζί με τη λαίλαπα των αδιάκοπων πολέμων, γνώρισαν και όλους εκείνους τους μετανάστες που ακολουθούσαν τους ιππότες είτε ως μισθοφορικός στρατός είτε ως κλήρος είτε ως απλοί πλιατσικολόγοι. Όλοι αυτοί κάπου έπρεπε να μείνουν και με κάτι έπρεπε να τραφούν και να ορθοποδήσουν. Η αρπαγή γαιών και περιουσιών που ως τότε κατείχαν οι ντόπιοι πληθυσμοί ήταν η πιο βολική λύση. Η συμπεριφορά τους ήταν απάνθρωπη προς κάθε Βυζαντινό δημιουργώντας άσβεστο μίσος εναντίον τους. Ο πάπας Ιννοκέντιος Γ΄ βρήκε την ευκαιρία της ζωής του να οδηγήσει όλους τους χριστιανούς στο άρμα της Ρώμης.

Το τι επακολούθησε είναι αδύνατο να το παρακολουθήσει ανθρώπινος νους συνολικά και σφαιρικά. Η περιοχή γνώρισε τόσες αλλαγές σε ονόματα κρατών, σύνορα και τίτλους κυρίαρχων αφεντάδων, που ούτε οι ίδιοι οι ηγεμόνες δε μπορούσαν να θυμούνται, τι κατείχαν και πώς ονομάζονταν χθες και τι και πώς τον περασμένο χρόνο.

Στις 25 Ιουλίου του 1261, ο Αλέξιος Στρατηγόπουλος, αξιωματικός του βασιλιά της Νίκαιας, Μιχαήλ, με αιφνιδιασμό, πήρε την Κωνσταντινούπολη που οι Φράγκοι είχαν ξεχάσει αφύλακτη. Στις 15 Αυγούστου, ο βασιλιάς του μπήκε στην Πόλη, ένωσε τα δυο κράτη κι έγινε ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος ιδρύοντας την τελευταία δυναστεία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας. Οι Λατίνοι περιορίστηκαν πιο νότια, όπου οι υποτελείς Βυζαντινοί υπέφεραν τα πάνδεινα.

Οι Φράγκοι κατακτητές αλληλοσκοτώνονταν προσπαθώντας ο ένας να υπερισχύσει πάνω στον άλλον ή δρομολογώντας συμμαχίες πότε με τον πάπα, πότε με τους Βενετούς και πότε με τους Γενουάτες, που είχαν μεταφέρει τον αιματηρό ανταγωνισμό τους στην

Ελλάδα και στο Αιγαίο. Όταν στα 1301 άνοιξε νέο μέτωπο στη Μ. Ασία, με την εμφάνιση των Τούρκων, η αυτοκρατορία βρήκε την εύκολη λύση να προσλάβει την Καταλανική Εταιρεία μισθοφόρων για την άμυνά της. Δυο χρόνια αργότερα, οι Καταλανοί αποφάσισαν να στήσουν δικό τους κράτος. Στα 1311, κυριεύσαν την Αθήνα κι εγκαταστάθηκαν εκεί για 75 χρόνια.

Η τουρκική καταγίδα ξέσπασε στα 1363. Ο Μουράτ πήρε ένα σωρό κάστρα και πόλεις στη Θράκη και στη Μακεδονία. Πήρε και την Αδριανούπολη που τη μετέτρεψε σε νέα πρωτεύουσά του. Ξαφνικά, μια τανάλια περιέσφιγγε την άλλοτε ασφαλή πρωτεύουσα της Βυζαντινής αυτοκρατορίας. «Οι κάτοικοι της Κωνσταντινούπολης ζουν σαν σε φυλακή ή σαν ζώα σε κλουβί», αναφωνούσε τρία χρόνια αργότερα ο Δημήτριος Κυδώνης. Ο αυτοκράτορας Ιωάννης Ε΄ Παλαιολόγος προσέφυγε στον πάπα ως ικέτης. Έγινε καθολικός, δανείστηκε χρήματα από Βενετσιάνους τραπεζίτες κι άρχισε να περιπλανιέται ανά την Ιταλία και τη Γαλλία ζητιανεύοντας βοήθεια. Δεν βρήκε. Απογοητευμένος, αποφάσισε να γυρίσει πίσω αλλά τον συνέλαβαν οι δανειστές του. Τον κράτησαν στη Βενετία, ώσπου ο γιος του Ανδρόνικος ξεπλήρωσε το χρέος.

Οι Μογγόλοι του Ταμερλάνου (Τιμούρ) ξεχύθηκαν στη Μ. Ασία και παράσυραν τα πάντα στο πέρασμά τους. Ο σουλτάνος Βαγιαζήτ βγήκε να τους αντιμετωπίσει. Στις 20 Ιουλίου του 1402, στην πεδιάδα της Άγκυρας, δόθηκε η μεγάλη μάχη. Οι Μογγόλοι νίκησαν κι ο Βαγιαζήτ αιχμαλωτίστηκε κι αργότερα πέθανε. Αφού λεηλάτησε, κατάστρεψε κι αφάνισε ό,τι βρέθηκε μπροστά του, ο Ταμερλάνος έφυγε από τη Μ. Ασία (1403). Τα επόμενα δέκα χρόνια πέρασαν με τους απογόνους του Βαγιαζήτ να σφάζονται για την εξουσία αφήνοντας ήσυχη τη Βασιλεύουσα. Στα 1413, ο εμφύλιος πόλεμος τέλειωσε με νικητή τον Μωάμεθ Α΄. Ευγνωμονώντας τους Βυζαντινούς που τον βοήθησαν, ποτέ δεν στράφηκε εναντίον τους. Ο διάδοχός του, όμως, Μουράτ Β΄, δεν είχε δεσμεύσεις με κανέναν. Εγκαινίασε τις πολεμικές του επιχειρήσεις με μian αποτυχημένη πολιορκία της Κωνσταντινούπολης (1422) κι έπειτα στράφηκε δυτικά. Ο στρατηγός Τουραχάν ξεκίνησε από τη Θεσσαλία, πέρασε σα σίφουνας από το Εξαμίλι και χώθηκε βαθιά στην Πελοπόννησο. Ξαναγύρισε στη Θεσσαλία κουβαλώντας 7.500 αιχμαλώτους.

Τα πράγματα σκούρηναν για τα καλά. Ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου ξανάρχισε συνεννοήσεις με το Βατικανό. Η ένωση των Εκκλησιών συμφωνήθηκε το 1439 με άμεσο αποτέλεσμα να ξεσπάσουν ταραχές στα υπόλοιπα της αυτοκρατορίας. Ο Δημήτριος Παλαιολόγος αυτοανακηρύχτηκε προστάτης της Ορθοδοξίας, συμμάχησε με τον Μουράτ κι οι δυο τους πολιορκήσαν την Κωνσταντινούπολη (1442), που υπερασπιζόταν ο Ιωάννης Παλαιολόγος και ο αδερφός του επαναστάτη, μελλοντικός αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Παλαιολόγος. Λίγο μετά, οι Παλαιολόγοι τα βρήκαν μεταξύ τους, η πολιορκία λύθηκε κι ο Μουράτ στράφηκε δυτικά. Τον επόμενο χρόνο, προσάρτησε ολόκληρη την Ήπειρο και την Αιτωλοακαρνανία, εκτός από κάποια κάστρα στον Νότο.

Ο Μωάμεθ Β' ήταν 21 χρόνων όταν το 1451 έγινε σουλτάνος. Στις 29 Μαΐου του 1453, πήρε την Κωνσταντινούπολη και κατάλυσε οριστικά τη Βυζαντινή αυτοκρατορία.

(Έθνος της Κυριακής, 27.5.2001) (τελευταία επεξεργασία, 24.9.2009)